

ГЛАСНИК српског археолошког друштва

JOURNAL OF THE SERBIAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

Број
Volume 23

2007

Београд
Belgrade

REX DATUS КАО МОТИВ НА РИМСКОМ ЦАРСКОМ НОВЦУ

Мирјана Арсенијевић
Археолошки институт, Београд

Апстракт: Новац са реверсним мотивом *rex datus* одражава усјехе римске дипломатије или, чешће, резултате усјешно спроведених војних акција. Сцене инвеституре предсављају занимљив пример у историјском контексту гледано, нарочито јер за њих посебној директној појави уписани изворима. Током Принципата новац са овим реверсним мотивом појављује се ретко, мада су се Римљани активно мешили у унутрашњу политику зависних држава. Очигледно да је у одређеном времену њихова улога била важнија, с обзиром на то да су овакви усјеси стапљење политичке Рима били прослављени на новцу.

Кључне речи: Римско царство, Принципат, реверсне предсављаве, *rex datus*, царска пропаганда.

Представама *rex datus* осликају се прилике у којима су Римљани постављали на престо краљеве у државама под својим протекторатом. У Принципату се први пут сусрећемо са овим мотивом на новцу Калигуле, а у питању је комеморативно ковање посвећено његовом оцу. Представљен је Германик који у левој руци држи копље, а десном руком ставља тијару на главу новог јерменског краља Зенона, прозваног Артаксије, према главном граду Јерменије. Пратећа легенда дефинише актере сцене и гласи: ARTAXIAS GERMANICVS (т. I/1).¹ Калигула се, такође, појављује у сцени инвеституре на ретком новцу трачког краља Ројметалка III, одражавајући мало познате прилике ступања на престо тог владара (Мушмов 1912: но. 5804).² На реверсу је приказан Ројметалк

¹ Tac. Ann. (II.56) говори о овом крунисању; RIC (I: no. 59) приписује ово ковање Калигули и ковници у Цезареји Кападокијском. Пјатели износи супротно мишљење (Piattelli 1986: 185–187), и расправља о опредељивању овог новца ковању Калигуле, Клаудија или самог Германика; по поменутом аутору портрети Германика на комеморативном ковању Калигуле и Клаудија су полазна тачка за идентификацију његовог портрета, чија иконографија није сасвим дефинисана: Германиков портрет базира се на типу који је коришћен за представљање различитих личности из исте породице; коначно, Пјатели тип *rex datus* приписује ковању самог Германика и сматра га важним за проучавање његовог портрета, јер би овај могао бити употребљен за поређење са другим комеморативним издањима Калигуле и Клаудија.

² Новац припада провинцијском ковању, али смо га ипак уврстили у рад због његове посебности.

III који држи копље, а десном руком прима венац од Калигуле који седи на престолу, уз објашњавајућу легенду: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ ΚΟΤΙΩΖ. Ова представа у великој мери допуњава сазнања о односима између Рима и Тракије у то време, које фрагментовано имамо забележене код Тацита (*Tac. Ann.* II.64–67, III.38–39, IV.46–51).³

Са мотивом *rex datus* сусрећемо се поново у ковању Трајана. Извесни историјски догађаји који су претходили инаугурацији парћанског краља, такође су нашли одраза у царском ковању, на новцу са легендом REX PARTHVS. На овом новцу приказан је Трајан који седи на платформи и прима парћанског принца Партамасириса, који је у изражавању свог поштовања приказан савијених колена (т. I/2) (*RIC* II: но. 669). ИзА Парћанина стоје римски легионари под оружјем и са војним ознакама. Дистанца између Трајана, као извора моћи, и Партамасириса, оштро је наглашена: положајем цара на престолу, повијеном фигуrom принца и усправним фигурама римских војника који га окружују. Приказан је пријем који се дододио у Елегији у Јерменији 114. г. и који добро илуструје карактер римског успеха (*Dio Cass.* LXVIII. 19.2–5). Парћански принц дошао је у очекивању да ће одмах примити круну, али када је открио да Трајан није вољан да му је да, одбио је да настави са својом улогом и отишао. Несрећним случајем или неспоразумом, при повратку Партамасирис је убијен, не без штете по репутацију Трајана.

До краја 115. г., Римљани су освојили Ктесифон и сломили парћански отпор, тако да је Трајан поставио Партамаспatesa на престо као вазалног краља. Овај догађај поново је забележен на новцу са легендом: REX PARTHIS DATVS (т. I/3) (*RIC* II: но. 667). Приказан је Трајан који седи на платформи у пратњи префекта, крунише Партамаспatesa, који стоји испред окренут леђима цару, док је испред персонификација Партије, која клечи. Овај мотив, заједно са типом REGNA ADSIGNATA (т. I/4) (*RIC* II: но. 666), представља највеће ласкање римском поносу и амбицији, славећи име самог Трајана. У овој сцени видимо Трајана, поново на платформи, коме прилазе тројица краљева из каспијске области. Трајан је боравећи на истоку, осим инаугурације парћанског краља, примио представнике других народа који су дошли да му изразе поштовање (*Dio Cass.* LXVIII.18.2). Представљање персонификације Партије која клечи у сцени инаугурације симболично приказује тренутно стање и будућу улогу коју ће њен краљ имати.

Следеће примере *rex datus* мотива налазимо у ковању Антонина Пија. Овај цар обавио је две инвеституре – јерменског и краља Квада. Осим већ

³ Римљани су се од Августовог времена па до 45. г. када Тракија постаје римска провинција, активно мешали у њену унутрашњу политику. Са Ројметалком III се управо и завршава постојање вазалне трачке државе. Према нумизматичким налазима инаугурација се могла дододити 37. г. Котис Млађи, који се такође помиње у легенди на новцу, био је савладар Ројметалка III и била му је поверена на управу Мала Јерменија.

поменутог примера Германика, само је још код Антонина Пија цар приказан како стоји поред вазалног краља, а није на платформи. Осим тога, једино је Антонин Пије приказан у тоги као принцепс, док су у свим другим случајевима цареви одевени у војничко одело, као императори. Код примера REX QVADIS DATVS (т. I/5) (*RIC III*: no. 620), Антонин Пије представљен је у десној позицији у чину крунисања краља Квада, који стоји наспрам њега. Интересантно је приметити да су фигуре подједнаке висине, што није случај у сцени инвеституре јерменског краља. На овој представи јерменски краљ приказан је као знатно нижа фигура и окренут леђима цару. Објашњавајућа легенда гласи: REX ARMENIIS DATVS (т. I/6) (*RIC III*: no. 619). На овај начин реалност римске моћи персонификована је у фигури цара, појачавајући атмосферу патроната која се осећа у приказу. У овим инвеститурама Антонин Пије највероватније није учествовао лично, већ су оне спроведене под његовим ауспицијама од стране легата. У случају Квада и одређеног посебног указивања поштовања њиховом краљу, која се огледа у висини фигуре, видимо и римски интерес за контролом над Квадима ради заштите дунавске границе, али очито не без извесних потешкоћа.⁴ Инвеститура два краља илуструје велики ауторитет који Антонин Пије користи и на основу кога је био способан да их, више или мање, потчини римској власти, ретко прибегавајући рату. Новац је кован 142/143. мада су датуми инвеституре непознати. Јерменија која је представљала јабуку раздора између Рима и Партије била је у овом тренутку, очигледно, под римским утицајем.

Нова инвеститура јерменског краља приказана на новцу одиграла се током источне кампање Луција Вера. Кулминација победе представљена је овим крунисањем у церемонијалној сцени копираниј са *rex Parthis datus* примерка Трајана. Луције Вер приказан је на платформи у пратњи официра, вероватно својих легата Приска и Касија, који су у стварности и руководили војним операцијама (т. I/7) (*RIC III*: no. 1374). И у овом случају ради се о симболичном представљању цара који у овом догађају није учествовао.⁵ Иста инвеститура приказана је и на једном медаљону Луција Вера, само што су у овој сцени присутни и римски легионари

⁴ По мишљењу Абрамзона (1995: 196–195), новац са представом инвеститура краља Квада пре осликава „измишљене победе Римљана, него право стање ствари”; Квади су покорени тек 170-их, а епизода представљена на новцу, сведочи о жељи за већом контролом Римљана и њиховом будућем мешању у унутрашње несугласице племена на границама Царства. Антонин Пије је свакако извршио инвеституру краља Квада, римског штићеника, али у том тренутку сам чин је више формалног карактера, него што је имао реалног основа за успостављање чврсте римске власти над Квадима. Но, свакако да је цар сматрао изузетно важном ову инвеституру, па ју је искористио у својој пропаганди на новцу.

⁵ Сваки акт спроведен од стране легата под ауспицијама цара, сматрано је да је учинио сам цар, па је тако у овом случају на новцу и приказано, као и нешто раније код Антонина Пија.

(т. I/8) (*Gneccchi* II: no. 14). За разлику од времена Антонина Пија, околности су сада другачије, па је цар присиљен да одбаци тогу и обуче војничко одело, те је Луције Вер оба пута тако и приказан.

Ово је последње приказивање сцене инвеституре на новцу или медаљонима у Принципату. Постављање римских штићеника на престоле зависних држава представља велико достуђнуће римске дипломатије, наравно подржано војном снагом. Сви чинови инвеституре нису нашли одраза у ковању, као што је на пример крунисање Тиридата у Риму 66. г. који је круну добио од Нерона (*Suet. Nero*, 13; *Tac. Ann. XV.24*). И поред све раскоши и свечаности у којима је протекао пријем јерменског послањства у Риму, Нерон ипак није исковао пригодан новац. Вероватно је Нерон био свестан да је акт инвеституре само компромис између Рима и Парћана, јер је Јерменија остала под протекторатом Парћана, али је парћански штићеник добио круну из руке римског цара, што је требало да утеши римски национални понос.⁶

У највећем броју наведених примера приказана је сцена инвеституре јерменских краљева. Спор између Рима и парћанске државе води по рекло од времена Помпејевих акција на истоку, да би се још више погоршао интервенцијама Краса и Марка Антонија. Стални разлог за међусобне непријатељске односе била је жеља обе стране за успостављањем протектората над Јерменијом. Осим ове јабуке раздора, није било других озбиљнијих разлога због којих две државе не би живеле у миру. Признавање границе између Партије и Рима на Еуфрату, с којом се својевремено сложио Лукул, као и Помпеј у првом тренутку, осигуравало би мирољубиве односе. Слабости у институцијама парћанске државе, политичким, друштвеним и војним, као и одсуство агресивних тенденција, биле су чињенице од највеће важности у процењивању потеза традиционалне римске политике у односу на Јерменију. Освајањем Јерменије Помпеј је и њу приододао кругу вазалних држава које су пружале помоћ Риму у одбрани провинција у Малој Азији, надајући се да тиме прави противтежу Партији и баријеру према римској интересној сфери. Овај систем одбране граница био је погодан за Римљане, али стварао је и невоље уколико би вазална држава изневерила своје одговорности (*CAH X*: 257). Август је, у време своје владавине, могао да препусти Јерменију Партији и предузме све мере неопходне за заштиту граница. При томе ниједан витални интерес римске државе не би био угрожен, јер Партија уистину није била озбиљна претња Риму, не без

⁶ Смрћу Корбулона Рим је остао без војсковође способног да у том тренутку води успешно рат са Парћанима, чега је Нерон очито био свестан. Током инвеституре, Нерон је у одећи тријумфатора, окружен ратним обележјима, положио круну на главу Тиридата, који је клечао пред њим. Читав чин био је представљен као тријумф и за овај свој успех Нерон је проглашен императором. Тим поводом затворена су врата храма Јануса (*Suet. Nero*, 13). Храм Јануса са затвореним вратима појављује се као реверсни мотив на новцу Нерона.

радикалне трансформације државе, што је било мало вероватно. С друге стране, напуштање Јерменије био би лош политички потез, јер се римски национални понос није могао лако погазити. Алтернативно политичко решење могло је бити анексија Јерменије и северне Месопотамије, што би изазвало сукоб с Парћанима. Август је у том тренутку желео да реши политички проблем на истоку без рата. Вештим дипломатским акцијама успео је да поврати раније заплењене војне ознаке и преживеле заробљенике.⁷ С обзиром на то да су Римљани и после Августа стално имали исте проблеме у односима с Парћанима, а у вези са Јерменијом, не чуди што је у царској пропаганди истицано тренутно стање римског протектората, приказом *rex Armeniis datus* мотива на новцу.

ЗАКЉУЧАК

Неоспорна је улога коју је имао новац у Римском царству као средство пропаганде, којим су илустровани начини суочавања са реалношћу, њени описи и објашњења. Представе на новцу и медаљонима појављују се као документи који гарантују веродостојност и историчност остварivanе политике издавача новца. Оне илуструју његова очекивања, а потом и спроведена дела која су се желела пропагирати, користећи посебну врсту језика. Представе и легенде повезане су пропагандном идејом и међусобно су комплементарне. Садрже аспекте личности и времена и у највећем броју случајева смештени су у стварни историјски контекст. Представе са мотивом *rex datus* истичу потребу Римљана да нагласе свој протекторат над одређеном вазалном државом у датом историјском тренутку. С друге стране, понекад, уколико тренутне политичке прилике то нису дозвољавале, мотив изостаје иако је до инвестиције дошло, као у поменутом случају Нерона. Ово само сведочи још једном о важности новца као средства пропаганде, јер се рекламирају само догађаји који су важни за официјелну царску политику. Мотиви *rex datus* који се појављују на новцу и медаљонима, одражавају успехе римске спољне политике и резултате војних акција, који су забележени и у историјским изворима. У највећем броју случајева наглашен је однос снага, тако да је цар приказан како седи на платформи у пратњи префекта преторије или виших официра, док вазални краљ стоји понизно испред платформе и прима круну од моћнијег владара. Приказани мотиви, као мали део репертоара реверсних представа на римском царском новцу и медаљонима, између осталих, чинили су могућим један идеолошки систем који потхрањује римско светско царство.

⁷ Овим поводом проглашен је за императора по девети пут и свој дипломатски успех прославио је као победу на бојном пољу (*CAH X*: 255–256, 260–263).

БИБЛИОГРАФИЈА

Абрамзон, М. Г.

1995 *Монеты как средство пропаганды официальной политики римской империи*. Москва: Российская Академия Наук, Институт археологии.

BMC = Coins of the Roman Empire in the British Museum

CAH = The Cambridge Ancient History

Dio Cass. = Cassius Dio Cocceianus

1961 *Dio's Roman History*, Vol. 8. Translation by E. Cary. Cambridge, Mass. and London: Harvard University Press and Heinemann.

Gnecchi = Gnecchi, F.

1912 *I Medaglioni Romani I-III*. Milano: Forni editore.

Мушмов, Н. А.

1912 *Антични монети на Балкански полуостров*. Софија: Печатница на Ф. И. Гавазов.

RIC = The Roman Imperial Coinage

Piattelli, S.

1986 L'iconografia monetale di Germanico. Pp. 131–160 in *Proceedings of the 10th International Congress of Numismatics*, eds. I. Carradice and P. Attwod. London: The UK Numismatic Trust.

Suet. = Gaj Svetonije Trankvil

1978 *Dvanaest rimske careva*. Prevod S. Hosu. Rijeka: Naprijed.

Tac. Ann. = Tacit, Publike Kornelije

1970 *Анали*. Превод Љ. Црепајац. Београд: Српска књижевна задруга.

MIRJANA ARSENIJEVIĆ

REX DATUS MOTIF ON ROMAN IMPERIAL COINAGE

Summary

The *rex datus* motif celebrated success in Roman diplomacy or, more frequently, in military action. Scenes of investiture are interesting in the historical context, especially because they are confirmed in the written sources. *Rex datus* motifs obviously played a specific role in Roman propaganda, depending on the circumstances, in publicizing the successes of foreign policy. These essentially ephemeral results, as celebrated in the coinage of the Principate, obvious played a most important role as themes at exact historical moments. During the Principate instances of representations of investiture are relatively rare, even though the Romans were actively interfering in the internal affairs of client states, especially in Armenia, which, for two centuries, had formed a buffer against the Parthians and was in the sphere of influence of both the warring sides. During this period Roman and Parthian clients replaced one another, depending on the current balance of power. *Rex datus* representations do not always show exactly realistic events. In most cases the represented emperors did not take part in investitures in person but

only via their legates. Nevertheless, everything that was done under the auspices of a particular emperor was considered to be the act of that emperor himself. One example of coinage with this motif, commemorated the little known investiture of Rheometalcus III, king of Thrace, by Caligula in 37 A.D. The investiture of the Armenian king Zeno, named Artaxias was also celebrated with an issue of coinage during the rule of Caligula (pl. I/1). This investiture had been performed by Germanicus, Caligula's father, in 18 A.D. The next examples we have are in the coinage of Trajan (pl. I/2, 4) and Antoninus Pius. These are samples with a representation of investiture and a reverse legend reading REX PARTHIS DATVS (Trajan) (pl. I/3), REX QUADIS DATVS (pl. I/5) and REX ARMENIIS DATVS (pl. I/6) (Antoninus Pius). Finally, in several variants, on coins and medallions, there appears a scene of investiture of an Armenian king, by Lucius Verus (pl. I/7). Here Trajan's *rex Parthis datus* type is repeated. This coinage of Lucius Verus (pl. I/8) honored Rome's victory in war with the Parthians, which had begun at the end of the rule of Antoninus Pius, as a conflict about Armenia. The legates of Lucius Verus concluded the war without the emperor's participation; at the time he was enjoying himself in Antiochia or Laodicea. The establishment of Roman favourites on the thrones of dependant states, represented a great success in Roman diplomacy, supported of course by military force. However, not all such investitures were commemorated on the Roman coinage. For example, the coronation of Tiridates, by Nero, in Rome in 66 A.D. The representations with the *rex datus* motif indicate that, at that particular time, Rome needed to emphasise its protectorate over a vassal state. If the current political situation did not permit it, then the motif did not appear on the coinage, even when an investiture had actually occurred. This underlines, once again, the importance of the coinage as a propaganda tool, because only events of significance for imperial policy were advertised in this way.

Примљено: 18. јануара 2007.

UDC 737.1.044.032:94](37)

Новац са *rex datus* мотивом/Coins with *rex datus* motif: 1. (превзето из/from BMC I: pl. 28/1); 2. (превзето из/from BMC III: pl. 40/8); 3. (превзето из/from BMC III: pl. 43/1); 4. (превзето из/from BMC III: pl. 42/10); 5. (превзето из/from BMC IV: pl. 29/8); 6. (превзето из/from BMC IV: pl. 29/2); 7. (превзето из/from BMC IV: pl. 75/8); 8. (превзето из/from Gnechi II: Tav. 74/1).